

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 8 (2018)

8ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και
Θρησκευμάτων

8^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ

Ιδεολογικές – Πολιτικές – Ψυχολογικές – Παιδαγωγικές
Προϋποθέσεις Εκπαίδευσης Χαρισματικών Ατόμων

ΤΟΜΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ
ISSN: 2529-1157

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την
Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANICARAVEL
14-17 Ιουνίου 2018

Η χαρισματική ηγεσία του Μουσταφά Κεμάλ στη μάχη του Σαγγαρίου

Βασιλική Αναγνωστοπούλου, Γεώργιος Φ.
Μητρόπουλος, Γεωργία Α. Μπαβέλη

doi: [10.12681/edusc.2651](https://doi.org/10.12681/edusc.2651)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αναγνωστοπούλου Β., Μητρόπουλος Γ. Φ., & Μπαβέλη Γ. Α. (2020). Η χαρισματική ηγεσία του Μουσταφά Κεμάλ στη μάχη του Σαγγαρίου. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 8, 21–30. <https://doi.org/10.12681/edusc.2651>

Η χαρισματική ηγεσία του Μουσταφά Κεμάλ στη μάχη του Σαγγαρίου

Βασιλική Αναγνωστοπούλου, Εκπαιδευτικός ΠΕ70,50

vickulinian@gmail.com

Γεώργιος Φ. Μητρόπουλος M.A., Ph.D.

Διευθυντής Δ. Σ. Διλόφου Βάρης

nafoo@otenet.gr

Γεωργία Α. Μπαβέλη, Εκπαιδευτικός ΠΕ70

georgia.baveli@hotmail.com

Περίληψη

Η μελέτη χαρισματικών προσωπικοτήτων γίνεται με σκοπό τον εντοπισμό των στοιχείων εκείνων που δίνουν την ιδιαίτερη δυναμική τους. Ο χαρισματικός ηγέτης εμφανίζεται σε οριακές εποχές, στη διάρκεια των οποίων δημιουργείται ένα πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό ή και συνειδησιακό κενό που θα πρέπει να κατανοήσει προκειμένου να λυτρώσει το λαό του. Ο Κεμάλ συγκεντρώνει στο μέγιστο τον ιδεότυπο της χαρισματικής ηγεσίας. Οι αποφάσεις του κατά την διάρκεια των μαχών του Πολέμου της Ανεξαρτησίας (Kurtuluş Savaşı) και ιδιαίτερα του Σαγγαρίου έκαναν πολλούς να τον θεωρούν αθάνατο. Η εκκένωση του Εσκή Σεχίρ τον Ιούλιο του 1921 ήταν οδυνηρότατη. Ο Κεμάλ πρόβλεψε σωστά, η υποχώρηση ανατολικά του Σαγγαρίου ήταν η μόνη λύση. Οι Έλληνες πεπεισμένοι στην ανωτερότητά τους σχεδίαζαν να καταλάβουν την Άγκυρα. Ο Κεμάλ προβλέποντας επίθεση από τα αριστερά στηρίχθηκε στο γεωγραφικό πλεονέκτημα της θέσης σχεδιάζοντας την άμυνα. Στις 23 Αυγούστου ξεκίνησε η ελληνική επίθεση, οι δύο πλευρές έριξαν στη μάχη όλες τους τις δυνάμεις. Οι Έλληνες διέσπασαν σε πολλά σημεία την αμυντική γραμμή, όμως οι Τούρκοι δημιουργούσαν αμέσως νέα, ενώ διενεργούσαν απανωτές αντεπιθέσεις. Στις 13 Σεπτεμβρίου, ο ελληνικός στρατός υποχώρησε, τα δύο στρατόπεδα είχαν χάσει το ένα πέμπτο της δύναμής τους. Τιμώντας τον, η Εθνοσυνέλευση τον ονόμασε Νικητή (Gazi), η πρωτεύουσά του είχε σωθεί.

Λέξεις - Κλειδιά: Χαρισματική ηγεσία; Κεμάλ; Μάχη Σαγγαρίου; Αύγουστος 1921

Abstract

The study of charismatic personalities is done in order to identify the elements that give them their particular dynamics. A charismatic leader appears in marginal seasons, in which a political, social, economic or even a gap in consciousness is created. The leader must recognize this gap in order to redeem his people. Kemal presents most of the characteristics of charismatic leadership's ideal. His decisions during the War of Independence (Kurtuluş Savaşı) and especially in the battle of Sakarya made many people to consider him immortal. The evacuation of Eski Sehir in July 1921 was agonizing. Kemal predicted correctly that the retreat to the East of Sakarya was the only solution. The Greeks, being convinced of their superiority, were planning to occupy Ankara. Predicting an attack from the left side, Kemal relied on the geographical advantage of his position and designed the defense. On August 23th, the Greek attack began and the two sides threw all their forces into the battle. The Greeks broke the

defensive line in many places, but the Turks immediately created new ones while carrying out counterattacks. On September 13th, the Greek army retreated and the two camps had lost one-fifth of their power. As an honor, the National Assembly called Kemal “Winner” (Gazi); his capital had been saved.

Keywords: Charismatic Leadership; Kemal; Battle of Sakarya; August 1921

Η ηγεσία και το χάρισμα

Ο ρόλος της ηγεσίας είναι απαιτητικός και το έργο της πολύμορφο. Το λειτούργημά της όμως αναγκαίο σε κάθε περίπτωση γιατί πολλές φορές η λήψη αποφάσεων δεν είναι εφικτή από δυσκίνητα και πολυμελή συλλογικά όργανα. Πολλά είναι τα αίτια που οδηγούν κάποιον να αναλάβει ηγετική θέση. Αυτά μπορεί να είναι πολιτικά, κοινωνικά, διανοητικής ή άλλης φύσεως, ανάλογα με τις περιστάσεις, την ομάδα και το πρόσωπο. Ορισμένες φορές, ο ηγέτης αναλαμβάνει το ρόλο του εξαιτίας των φυσικών ηγετικών του προσόντων ή λόγω των επίκαιρων αναγκών της ευρύτερης ομάδας όπου ανήκει (Κυριακίδης, 2003:29). Σε κάθε περίπτωση όμως ένας ηγέτης έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τον κάνουν να διαφέρει από τους «κοινούς θνητούς» όπως: διανοητική ικανότητα, ισχυρή προσωπικότητα, διορατικότητα, επικοινωνιακή πειθώ, ελκυστικότητα και μια γενικότερη αποδοχή που περικλείει το θαυμασμό και την ικανότητα της προσέλευσης και της δράσης των οπαδών (Θεοφανίδης, 1999:24).

Στην περίπτωση της χαρισματικής προσωπικότητας, ηγέτης είναι το άτομο που ξεχωρίζει και διακρίνεται από τα υπόλοιπα γιατί συγκεντρώνει ορισμένες εξαιρετικές ικανότητες για υψηλές θετικές επιδόσεις που εμπνέουν τον θαυμασμό και την αναγνώριση (Θεοφανίδης, 1999:20). Οι ικανότητες αυτές τον διαφοροποιούν από τους απλούς ηγέτες. Αυτός όχι μόνο μπορεί να προβλέψει τις μελλοντικές εξελίξεις και να τις αντιμετωπίσει ανάλογα, αλλά πιστεύει ότι μπορεί να σημειώσει καλύτερα αποτελέσματα από οποιονδήποτε άλλο. Αυτό του δίνει δύναμη για να συνεχίσει τη δράση του για να μεταμορφώσει την δεινή κοινωνική, πολιτική ή και οικονομική πραγματικότητα της χώρας του (Τσεσμελή, 2006:17).

Το χάρισμα αποτελεί τον βασικό παράγοντα επιτυχίας του. Αυτό αναφέρεται σε μια εξαιρετικά ασυνήθιστη ποιότητα προσωπικότητας, η αυθεντία της οποίας εκτιμάται από τους υπόλοιπους ως έχουσα υπεράνθρωπες ή τουλάχιστον έξω-καθημερινές δυνάμεις και αρετές. Η μαγεία που ασκεί ο χαρισματικός ηγέτης θεωρείται θεόσταλη ή εξ αποκαλύψεως (Τσίρος, 2001:296). Με αυτό τον τρόπο ενσαρκώνει την ελπίδα της σωτηρίας και η αποστολή του εκλαμβάνεται ως λυτρωτική (Ρεζέ & Φίλιπς, 1999:47).

Από άποψη δομής, η χαρισματική ηγεσία περιλαμβάνει τέσσερις ιδιότητες που τη χαρακτηρίζουν. Η πρώτη αφορά στο φορέα του χαρίσματος που καταλαμβάνει μια εξωκαθημερινή ποιότητα σε σχέση με τους οπαδούς του. Η δεύτερη αποτελεί τη χαρισματική ισχύ, η οποία δεν δομείται ορθολογικά και είναι ξένη από οποιεσδήποτε υλικές απολαβές. Η τρίτη περιλαμβάνει τον χαρισματικό κυριαρχικό σύνδεσμο, ο οποίος δεν στηρίζεται σε συλλογικές διαδικασίες. Μια χαρισματική σχέση είναι ταυτοχρόνως αυταρχική και αναρχική, ενιαία και αποσπασματική, συγκεντρωτική και ασυντόνιστη. Η τέταρτη ιδιότητα εδράζεται στην αναγκαιότητα της διαρκούς επαλήθευσης του χαρίσματος. Εάν σβήσει το χάρισμα, εξαφανίζεται βαθμηδόν και η χαρισματική σχέση (Τσίρος, 2001:311-2).

Ο χαρισματικός ηγέτης διακρίνεται για το όραμα που το υποστηρίζει με αφοσίωση, προκειμένου οι οπαδοί του να αποκτήσουν αίσθημα υπερηφάνειας, ασφάλειας και αυτοπεποίθησης ότι μπορούν να ανταπεξέλθουν στις επιδιώξεις του. Επιπλέον ο

χαρισματικός ηγέτης διαθέτει επικοινωνιακά χαρίσματα για να μπορεί να παρακινεί και να υποστηρίζει τους οπαδούς του (Τσουβέλα, 2014:15-6). Δεν πρέπει όμως να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι οι χαρισματικοί ηγέτες παρουσιάζονται σε κοινωνίες με παράδοση στην υποστήριξη αυτών και προσμονή για την εμφάνισή τους (Μπελεγρή, 2010:68).

Ο Κεμάλ συγκέντρωνε στο μέγιστο τα χαρακτηριστικά της χαρισματικής ηγεσίας διαθέτοντας όραμα, θάρρος, ρητορικές δεξιότητες, αποφασιστικότητα και ακεραιότητα. Αυτά ήταν εμφανή στα στρατιωτικά και πολιτικά του επιτεύγματα κατά τη διάρκεια του Πολέμου της Ανεξαρτησίας. Εμφανίστηκε σε εποχή μεγάλης κρίσης και αλλαγών για την Οθωμανική Αυτοκρατορία, η ηγεσία της οποίας φαινόταν ανήμπορη να αντιδράσει στην εξέλιξη των γεγονότων. Με τις πράξεις του, που έκαναν πολλούς από αυτούς που βρέθηκαν κοντά του να τον θεωρούν αθάνατο, μεταμόρφωσε τη θνήσκουσα Αυτοκρατορία σε ένα νέο έθνος (Byrne, 2003:25).

Το τέλος μιας Αυτοκρατορίας

Στις 20 Μαρτίου 1919, στο περιοδικό Μεγάλη Επιθεώρηση (Buyuk Mecmua) της Κωνσταντινούπολης δημοσιεύτηκε ένα άρθρο που έφερε τον τίτλο Μουσταφά Κεμάλ Πασά. Ο συγγραφέας του έβλεπε στο πρόσωπο του Κεμάλ τον αρχηγό εκείνο που ήταν ικανός να αναλάβει τα ινία και να λυτρώσει τη χώρα του από τη συμφορά και τον αφανισμό που την οδήγησε η ήττα της στο Μεγάλο Πόλεμο (1914-1918) (Μητράρας, 2012:107-8). Ο Κεμάλ ήταν μοναδικός και απαράμιλλος, ανάμεσα στους στρατιωτικούς διοικητές. Σε αντίθεση με τη μίζερη εικόνα ενός αποδιοργανωμένου στρατού, ο ίδιος είχε χτίσει μια θριαμβευτική πορεία. Η άμυνα στην Καλλίπολη είχε γλιτώσει την Αυτοκρατορία από κατάρρευση. Αργότερα είχε σταθεροποιήσει το μέτωπο στον Καύκασο και κατόπιν υπό τις διαταγές του οι Οθωμανοί αποσύρθηκαν εν πλήρη τάξη από τη Συρία (Rustow, 1959:536).

Η άμεμπτη εικόνα του τον καθιστούσε ιδανικό υποψήφιο για την ηγεσία του αντιστασιακού κινήματος. Αφού εξασφάλισαν τη συγκατάθεσή του, η ευκαιρία για να προβληθεί δεν άργησε. Η κυβέρνηση του Σουλτάνου είχε θορυβηθεί από την έκταση της ενδοκοινοτικής βίας στην ανατολική Μικρά Ασία και στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και θέλησε να διορίσει έναν στρατιωτικό επόπτη για την ειρήνευση και τον αποπλισμό στις περιοχές αυτές. Η θέση του επόπτη δόθηκε στον Κεμάλ, ο οποίος στις 16 Μαΐου αναχώρησε μαζί με δεκαοκτώ ακόμη αξιωματικούς για τη Σαμψούντα (Στέλγια, 2011:117).

Ο ίδιος και οι συνεργάτες του είχαν ήδη σαφή στόχο για το κίνημα και τη στρατηγική για την εφαρμογή του. Οι Τούρκοι έπρεπε να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους και την ενότητα της Ανατολίας και της ανατολικής Θράκης και αυτό θα μπορούσε να συμβεί μόνο με την απόσυρση όλων των ξένων στρατευμάτων από την χώρα τους. Ένας τέτοιος στόχος δεν επέτρεψε κανένα συμβιβασμό. Κατά συνέπεια, το σύνθημα του εθνικιστικού κινήματος έγινε: «Είτε η Ανεξαρτησία είτε ο Θάνατος» (Ya Istiklal, Ya Olum) (Gawrych, 1988:325).

Τις ίδιες μέρες, οι Έλληνες αποβιβάστηκαν στην Σμύρνη. Το αποτέλεσμα ήταν να ξεσηκωθεί ένα τρομερό ρεύμα αγανάκτησης ανάμεσα στους Τούρκους (Βολκάν & Ίτσκοβιτς, 2005:216). Μπορούσαν να ανεχθούν την απώλεια μακρινών επαρχιών, μπορούσαν να ανεχθούν ακόμη και την κατάληψη της πρωτεύουσας επειδή οι κατακτητές ήταν οι νικήτριες Μεγάλες Δυνάμεις και οι στρατιώτες τους αργά ή γρήγορα θα επέστρεφαν στις πατρίδες τους. Αλλά η εισβολή ενός γειτονικού λαού, πρώην υποτελούς, στην καρδιά της Ανατολίας ήταν μια ταπείνωση πέρα από κάθε

ανοχή. Η αντίδραση ήταν βίαιη και άμεση. Στην Κωνσταντινούπολη πραγματοποιήθηκε μαζική συγκέντρωση διαμαρτυρίας, ενώ στις περιοχές που κατέλαβε ο ελληνικός στρατός ξεκίνησε ανταρτοπόλεμος. Από την άλλη μεριά, ο Σουλτάνος ήταν κάθετα αντίθετος σε οποιαδήποτε αντίδραση (Lewis, 2001:480-2).

Πρώτη κίνηση του Κεμάλ ήταν να οργανώσει τη στρατιά της Άγκυρας και παράλληλα να καλέσει όλους τους αξιωματικούς από την Κωνσταντινούπολη στην Ανατολία. Η δράση του βασίζονταν σε τρεις κύριους άξονες: α) στην αφύπνιση της εθνικής συνείδησης, β) στην εξασφάλιση της εθνικής ενότητας και ομοψυχίας και γ) στη συσπείρωση όλων των Τούρκων προς ένα σκοπό (Μητράρας, 2012:109). Ως έδρα του επιλέχθηκε η Άγκυρα. Η επιλογή αυτή έγινε τόσο για τη κεντρική θέση της πόλης στην Ανατολία όσο και για το ότι υπήρχε σιδηροδρομική γραμμή που τη συνέδεε απευθείας με την Πόλη (Zurcher, 2004:211).

Ο τόπος όπου θα γινόταν αυτή η μεγάλη προσπάθεια ήταν η Ανατολία. Η τελευταία, ήδη από τα τέλη της βασιλείας του Αβδούλ Χαμίτ (1876-1909), είχε ταυτιστεί με την έννοια της τουρκικής πατρίδας. Το ζήτημα της παρουσίας σε αυτή μεγάλων μη μουσουλμανικών μειονοτήτων είχε επιλυθεί βίαια και αιματηρά κατά τον Μεγάλο Πόλεμο (Οζκιρμιλί & Σοφός, 2008:203). Εκεί εξάλλου κατά τη διάρκεια του πολέμου είχαν αποθηκευτεί όπλα και πυρομαχικά σε μυστικές αποθήκες, ενώ δεν είχε υλοποιηθεί και ο αφοπλισμός. Άρα υπήρχαν οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία του κινήματος αντίστασης (ΔΙΣ, 1957:42).

Ενώ αρχικά η στρατολόγηση μελών στην εθνικιστική αντίσταση ήταν δύσκολη, η προσπάθεια γνώρισε τεράστια ανταπόκριση μετά την ελληνική απόβαση. Η Ελλάδα είχε προσχωρήσει στην Αντάντ στο τέλος του πολέμου και επομένως η ανταμοιβή της με αυτό τον τρόπο θεωρήθηκε μεγάλη αδικία. Η εφαρμογή όμως των όρων της ειρήνης απαιτούσε χρόνο. Έτσι όταν η Αντάντ υπαγόρευσε τους σκληρούς όρους ειρήνης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, τον Αύγουστο του 1920, με τη Συνθήκη των Σεβρών, η αποστράτευση μετά το τέλος του πολέμου την είχε στερήσει από τα μέσα για να τους επιβάλει. Η Αντάντ προβλέποντας την αντίσταση των Τούρκων είχε ήδη καταλάβει την Κωνσταντινούπολη από το Μάρτιο του 1920, αλλά δεν διανοήθηκε καν την πλήρη στρατιωτική κατοχή της ενδοχώρας. Δέχτηκε όμως την προσφορά των Ελλήνων να επιβάλουν τη συνθήκη με στρατιωτικά μέσα (Zurcher, 2004:208-9). Επιπροσθέτως, η Συνθήκη προκάλεσε τεράστια αποστροφή στην Τουρκία εναντίον της κυβέρνησης του Σουλτάνου που την είχε υπογράψει. Έτσι, η εξέλιξη της μάχης εναντίον των Ελλήνων ταύτισε το καθεστώς της Άγκυρας με τον εθνικό στόχο (Lewis, 2001:502).

Έρχονται οι Έλληνες/ Yunan Geliyor

Παρά την εντολή στην Ελλάδα να καταλάβει την περιοχή της Σμύρνης, το σύνολο των στρατιωτικών εμπειρογνομώνων της Αντάντ είχε προειδοποιήσει για τις δυσχέρειες του εγχειρήματος. Τα επιχειρήματά τους εδράζονταν στους κανόνες της γεωστρατηγικής, καθώς θεωρούσαν ότι οι ελληνικές δυνάμεις ήταν ανεπαρκείς για να επιβάλουν την τάξη στην εκτεταμένη μικρασιατική ήπειρο (Σβολόπουλος, 2009:49).

Το καλοκαίρι του 1920, ο Αρχιστράτηγος Λ. Παρασκευόπουλος ανέφερε προς τον Ε. Βενιζέλο πως: «κατόπιν μελέτης, η ελληνική διοίκηση σχημάτισε την πεποίθηση ότι μόνο ένα μέσο υπάρχει για την εκμηδένιση του κεμαλικού κινήματος. Αυτό είναι η προέλαση και η κατάληψη των σημαντικότερων κέντρων όπως του Εσκί Σεχίρ, του Αφιόν και της Άγκυρας». Η επιτυχία μιας τέτοιας ενέργειας θα είχε μεγάλο ηθικό και πρακτικό αποτέλεσμα. Από τις περιοχές αυτές οι κεμαλικοί αντλούσαν οικονομικούς πόρους και ανθρώπινο δυναμικό. Ιδιαίτερα η κατάληψη της Άγκυρας θα ήταν μέγιστο

ηθικό πλήγμα για τον εχθρό. Η ανησυχία του Αρχιστράτηγου εστιάζονταν μόνο στον ανεφοδιασμό του Στρατού (Παρασκευόπουλος, 1934:351).

Για τους Έλληνες, το ζητούμενο ήταν η μετατροπή του πολέμου σε τακτική αναμέτρηση όπου όπως πίστευαν, η υπεροχή των ελληνικών όπλων θα εξουδετέρωνε τον αντίπαλο. Ο τελευταίος όμως δεν μπορούσε να εξαναγκαστεί σε μία αποφασιστική αναμέτρηση παρά μόνο αν περιορίζονταν στο ελάχιστο οι δυνατότητες ελιγμών του. Αυτό προϋπέθετε τη σημαντική διεύρυνση των κατεχόμενων από τον ελληνικό στρατό περιοχών, μείωνε τη συνοχή των δυνάμεων κατοχής και ενίσχυε την ανασφάλεια των μετόπισθεν. Επρόκειτο δηλαδή για ένα παιχνίδι με τον χώρο και το χρόνο. Όσο ο χρόνος περνούσε τόσο γινόταν ολοφάνερη η δυσκολία αντιμετώπισης των κεμαλικών (Μαργαρίτης, 1999:179).

Οι μετανοεμβριανές κυβερνήσεις, αντίθετα με τις προεκλογικές εξαγγελίες τους, θεώρησαν τη γενίκευση του πολέμου ως τη μόνη λύση. Η αποτυχία της επιθετικής επιχείρησης του Μαρτίου 1921 τους πιστοποίησε πως χρειαζόνταν μεγαλύτερες δυνάμεις για να επιτευχτεί ο στόχος. Τον Απρίλιο του 1921 επιστρατεύτηκαν ακόμη έξι ηλίκιες, αγοράστηκαν 1.750 αυτοκίνητα και πολλά πυροβόλα. Στη Μικρά Ασία οι οπλίτες ξεπέρασαν τις 180.000 χιλιάδες. Η εξασφάλιση της νίκης θα επιτυγχάνονταν με την κατάληψη του Εσκή Σεχίρ και του Αφιόν και αν η αποσύνθεση του αντιπάλου ήταν σοβαρή, η Στρατιά θα αναλάμβανε την κατάληψη της Άγκυρας. Οι παραπάνω ενέργειες πίστευαν θα έφερναν την πολυπόθητη λύση (ΔΙΣ, 1964:2,7).

Μετά την κατάληψη του Εσκή Σεχίρ και του Αφιόν, τον Ιούλιο, η ελληνική διοίκηση θεωρούσε τον κεμαλικό στρατό αν όχι υπό διάλυση τουλάχιστον στα όρια της κρίσης. Οι Έλληνες στρατηγοί βρέθηκαν ενώπιον του συνήθους διλήμματος: ποια θα έπρεπε να ήταν η επόμενη κίνησή τους; Η πλήρης συντριβή του εχθρού φαινόταν τώρα προκλητικά κοντά και έτσι τάχθηκαν υπέρ μιας επίθεσης που θα τους οδηγούσε πιο βαθιά στην Ανατολία (Μίλτον, 2009:244).

Η επιχείρηση προς την Άγκυρα παρουσίαζε δυσχέρειες όπως η απόσταση (260-300 χλμ), η απουσία σκυρόστρωτων οδών, τα φυσικά εμπόδια των ποταμών Σαγγάριου και Πουρσάκ και η επερχόμενη εποχή των βροχών κατά το Σεπτέμβριο. Η πιο σοβαρή από αυτές ήταν του ανεφοδιασμού, ειδικότερα πέρα από το Σαγγάριο, καθώς η χώρα ήταν πτωχή και αραιοκατοικημένη (ΔΙΣ, 1969:146).

Για το σκοπό της προέλασης, θα χρησιμοποιούνταν 77.000 χιλιάδες από τους 184.000 της Στρατιάς απέναντι σε ένα αντίπαλο υποδεέστερο σε πεζικό, πυροβολικό και οπλισμό, ισχυρότατο όμως σε ιππικό και συνεπικουρούμενο από ατάκτους. Οι αποστάσεις επέβαλλαν ιδιαίτερη επένδυση στον εφοδιασμό τόσο σε άντρες όσο και σε μέσα. Εφοδιοπομπές από 1.600 καμήλες αλλά και 840 φορτηγά έδιναν το στίγμα των προθέσεων. Η προέλαση δεν ακολούθησε την ευθεία οδό προς την Άγκυρα, αλλά επιλέχθηκε η νότια οδός, η οποία μετά τη διάβαση του Σαγγαρίου διέσχιζε τις παρυφές της Αλμυράς Ερήμου, από όπου και θα στρέφονταν πάλι προς τα βορειοανατολικά. Η ιδέα του ελιγμού απέβλεπε στην υπερκέραση των αμυντικών θέσεων του εχθρού εξαναγκάζοντάς τον σε εσπευσμένη υποχώρηση κάτω από την απειλή της κύκλωσης (Cline, 2006:55). Την ίδια όμως στιγμή, η κίνηση αυτή εξαντλούσε τους οπλίτες σε πορείες ημερών διαμέσου ενός «τόπου γυμνού και άνυδρου, χωρίς δρόμους» (Θεοδωρόπουλος, 1988:91)

Η μάχη του Κεμάλ

Οι πιο σκοτεινές ημέρες του κεμαλικού κινήματος άρχισαν με την ελληνική επίθεση του Ιουλίου 1921, μια επιχείρηση που είχε στόχο την καταστροφή του τουρκικού στρατού στο δυτικό μέτωπο και την κατάληψη της Άγκυρας. Η επιχείρηση ξεκίνησε με επιτυχία για τους Έλληνες. Μέσα σε λίγες μέρες, οι πόλεις Εσκή Σεχίρ, Κιουτάχεια και Αφίόν με τον ζωτικό τους σιδηρόδρομο καταλήφθηκαν. Οι Τούρκοι αναγκάστηκαν, συντεταγμένα όμως, να αποσύρουν τις δυνάμεις τους ανατολικά από το Σαγγάριο (Gawrych, 2013:147). Για τον Κεμάλ ήταν η μόνη λύση λέγοντας ότι: «θα πρέπει να αφήσουμε μεγάλη απόσταση ανάμεσα σε εμάς και στον εχθρό, έτσι ώστε τα στρατεύματά μας να μπορούν να ανασυνταχθούν και να ενισχυθούν» (Dural, 2012:188).

Πολλοί αντιλήφθηκαν ότι η επόμενη μάχη θα ήταν για τη ζωή ή το θάνατο του κινήματος αντίστασης. Κατά συνέπεια, ο πανικός εξαπλώθηκε στους δρόμους της Άγκυρας και σχεδιάστηκε η μεταφορά της πρωτεύουσας στην Καισάρεια (Gawrych, 1988:332). Η επιλογή του Κεμάλ ήταν ξεκάθαρη «Αν ο εχθρός μας καταδιώξει χωρίς να χάσει χρόνο θα απομακρύνονταν από τις βάσεις του και θα υποχρεώνονταν να καταλάβει νέες θέσεις». Ο ίδιος άλλωστε δεν είχε εναλλακτική λύση, χωρίς επαρκή μέσα μεταφοράς, ο στρατός του ήταν ανίσχυρος. Η επιλογή όμως αυτή έχει και τα μειονεκτήματά της. Η κοινή γνώμη δέχτηκε ένα ηθικό πλήγμα λόγω της εγκατάλειψής στον εχθρό σημαντικών εδαφικών περιοχών και πόλεων. Ο ίδιος όμως ήταν απόλυτα πεπεισμένος ότι αυτά τα μειονεκτήματα θα εξαφανίζονταν αυτόματα μόλις θα έρχονταν οι επιτυχίες (Jevakhoff, 1999:212). Εξάλλου, ο ελληνικός στρατός ήταν σημαντικά ανώτερος από άποψη οπλιτών και υλικού, όμως ο κεμαλικός στρατός προέβαλε ισχυρή αντίσταση έτσι ώστε να κερδίσει χρόνο για να μπορέσει να οργανωθεί καλύτερα (Gazi Mustafa Kemal, 2009:218-9).

Υπό την απειλή των Ελλήνων, η εθνοσυνέλευση στις 5 Αυγούστου ψήφισε το νόμο 144 όπου ο Κεμάλ οριζόταν Αρχιστράτηγος (Baskomutan) για τρεις μήνες με δικτατορικές εξουσίες, ενώ αποκτούσε το δικαίωμα να εκδίδει διατάγματα στο όνομα της εθνοσυνέλευσης (Dumont, 1998:124). Ο Κεμάλ κατείχε τώρα δικτατορικές δυνάμεις, συνδυάζοντας στο πρόσωπο του την πολιτική και στρατιωτική αρχή. Είχε μεγαλύτερη δύναμη από οποιονδήποτε Σουλτάνο από το 1839 (Sukru, 2011:116).

Στις 7 Αυγούστου με τη «Διαταγή περί Γενικού Φόρου», ο Κεμάλ κινητοποίησε ολόκληρο τον πληθυσμό πίσω από την πολεμική προσπάθεια, καθώς απαιτούσε από όλους τους πολίτες να προσφέρουν στην κυβέρνηση όλους τους διαθέσιμους πόρους όπως: ρούχα, παπούτσια, κάλτσες, βενζίνη, οχήματα μεταφοράς, ζώα, τουφέκια, όπλα και πυρομαχικά για χρήση από το στρατό. Επίσης σε κάθε νομό οργανώθηκαν Επιτροπές Εθνικού Φόρου και δημιουργήθηκαν τα Δικαστήρια Ανεξαρτησίας για να τιμωρούν τους παραβάτες του νέου νόμου. Μετά από αυτά, ο Κεμάλ ενημέρωσε τους διοικητές του στρατού ότι αναμένονταν ένας ολοκληρωτικός πόλεμος από δύο στρατούς σε μια αποφασιστική μάχη (Gawrych, 1988:333).

Εντωμεταξύ αμέσως μετά την εκκένωση του Εσκή Σεχίρ, ο Κεμάλ είχε διατάξει την οχύρωση της περιοχής ανατολικά του Σαγγαρίου. Η οχύρωση είχε βάθος 25 με 35 χιλιόμετρα και ανάπτυγμα 60 χιλιόμετρα. Η αμυντική τοποθεσία διέθετε εξαιρετικά καλές συγκοινωνίες με τα μετόπισθεν και εξασφάλιζε άριστη παρατήρηση στα δυτικά και στα νότια. Η περιοχή ήταν από τη φύση της οχυρή γιατί υπήρχαν εναλλασσόμενοι ορεινοί όγκοι που προσφέρονταν για αρθρωτή άμυνα. Ο Κεμάλ υιοθέτησε αμυντικές τακτικές που είχαν αναπτυχθεί κατά το Μεγάλο Πόλεμο, δημιουργώντας ισχυρά σημεία πάνω σε λόφους και άλλο κατάλληλο έδαφος (Gawrych, 1988:333). Την τοποθεσία κάλυπτε μια παρατακτική δύναμη από 72.000 χιλιάδες άντρες. Το σχέδιο

ενέργειας των Τούρκων προέβλεπε επίμονη άμυνα με σκοπό τη φθορά και τη φυσική εξάντληση των Ελλήνων (Οικονόμου, 1978:177).

Ο Κεμάλ έκρινε ότι οι Έλληνες θα πραγματοποιούσαν επίθεση από τα αριστερά και διέταξε στις 22 Αυγούστου να μεταφερθούν εσπευσμένα εφεδρείες, να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα και να οργανωθεί ανάλογα η κατάσταση. Τα γεγονότα δικαίωσαν την κρίση του. Πράγματα στις 23 Αυγούστου, οι Έλληνες προσπάθησαν να υπερκεράσουν την αμυντική γραμμή από τα αριστερά. Πραγματοποιήθηκαν κατά κύματα πολλές αιματηρές και ταραχώδεις φάσεις. Οι Έλληνες κατάφεραν να διασπάσουν τις αμυντικές θέσεις σε πολλά σημεία. Όμως ο Κεμάλ διαθέτοντας επαρκείς εφεδρείες έκλινε αμέσως τα κενά και κατόπιν εξαπέλυε αντεπιθέσεις. Η μάχη εκτείνονταν σε μέτωπο έκτασης 100 χιλιομέτρων. Η αριστερή πτέρυγιά του υποχώρησε έως 50 χιλιόμετρα νότια της Άγκυρας χωρίς όμως να διασπαστεί (Gazi Mustafa Kemal, 2009:228).

Μέχρι τότε υπήρχε στο στρατηγικό σχεδιασμό η θεωρία ότι ο αμυνόμενος θα πρέπει να στηρίζεται στη γραμμή άμυνας και ότι όταν αυτή σπάσει θα πρέπει να οπισθοχωρεί σε απόσταση ανάλογη του μεγέθους του στρατού. Ο Κεμάλ στη μάχη του Σαγγαρίου αντέκρουσε την άποψη αυτή αναφέροντας ότι «δεν υπάρχει γραμμή άμυνας, αλλά πεδίο άμυνας. Ούτε μια σπιθαμή εδάφους δεν μπορεί να εγκαταλειφτεί. Για το λόγο αυτό κάθε μονάδα όταν αναγκαστεί να υποχωρήσει από τη θέση που βρίσκεται, στο πρώτο σημείο που θα μπορέσει να σταθεροποιηθεί θα στήσει νέο μέτωπο εναντίον του εχθρού» (Gazi Mustafa Kemal, 2009:229).

Με βάση τις εντολές του κάθε Τούρκος οπλίτης έδειξε μεγάλη αυτοθυσία καταφέροντας να αναχαιτίσει τις ελληνικές δυνάμεις. Αφαιρώντας την ικανότητα και την ισχύ τους, εμπόδισε την ανασυγκρότησή τους και τις κατέστησε ανίκανες να συνεχίσουν τη μάχη. Στις 13 Σεπτεμβρίου δεν υπήρχε ούτε ένας Έλληνας ανατολικά του ποταμού. Η μεγάλη και αιματηρή μάχη του Σαγγαρίου (Sakarya meydan muharebesi), η οποία διήρκεσε αδιάκοπα 22 μέρες και 22 νύχτες, από τις 23 Αυγούστου έως τις 13 Σεπτεμβρίου, έγραψε στην ιστορία του νέου τουρκικού κράτους μέγιστο δείγμα μάχης επί αναπεπταμένου πεδίου. Στην παγκόσμια ιστορία υπάρχουν ελάχιστες παρόμοιες (Gazi Mustafa Kemal, 2009:229).

Ως επίλογος

Ο Μουσταφά Κεμάλ ήταν δημιουργήμα της ιστορικής κρίσης του οθωμανικού καθεστώτος, την οποία θα έπρεπε να κατανοήσει και να εκφράσει προκειμένου να χαράξει λυτρωτική πορεία για το λαό του. Ως διορατικός ηγέτης κατόρθωσε όχι μόνο να αντιληφτεί το πνεύμα της εποχής αλλά και να προωθήσει με σωστό και αποφασιστικό τρόπο τις αλλαγές. Στο πρόσωπό του ενσαρκώνονταν πολλά από τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά που οι Τούρκοι εκτιμούσαν ιδιαίτερα, όπως η ανδρεία, η οργανωτικότητα, ο σεβασμός προς το νόμο, ενώ επιπλέον ήταν αυτός που κατάφερε νίκες εναντίον των ξένων δυνάμεων και όλων όσων ήθελαν να εκμεταλλευτούν την Αυτοκρατορία στη δύσκολη στιγμή (Τσεσμελή, 2006:98).

Γνωρίζοντας την ψυχολογία του Τούρκου, το πείσμα, το φανατικό και φιλόδοξο πνεύμα του ήξερε πως να διεγείρει το αίμα του (Byrne, 2003:23). Μόλις ανέλαβε τα καθήκοντα του Αρχιστράτηγου έπραξε πρώτα το ηθικό χρέος του ανακοινώνοντας την απόλυτη πίστη του στην τελική νίκη και ενισχύοντάς τη με όλη του την ύπαρξη. Παράλληλα, σε σύντομο χρονικό διάστημα κατάφερε να μετεξελίξει την κοινωνία του σε μια «κοινωνία του πολέμου» υποτάσσοντας την οικονομία της στο σχεδιασμό της ένοπλης σύρραξης (Κίγκαν, 1997:19). Πιστεύοντας ότι όσοι είχαν την ευθύνη για την

οργάνωση και την εκτέλεση ενός σχεδίου που συνεπάγονταν κίνδυνο θα έπρεπε να παρευρίσκονταν και οι ίδιοι στη ζώνη του κινδύνου βρέθηκε πολύ κοντά στην πρώτη γραμμή του μετώπου με σκοπό να προβαίνει σε όλες τις απαραίτητες κινήσεις. Η ικανότητά του να θέτει το προσωπικό του παράδειγμα ήταν μια κρίσιμη πτυχή της οικοδόμησης αμοιβαίας εμπιστοσύνης με τους στρατιώτες του (Piccirilli, 2016:13). Η νίκη στο Σαγγάριο έσωσε όχι μόνο την Άγκυρα, αλλά πιθανόν και τη θέση του ίδιου του Κεμάλ. Για τη νίκη του αυτή τον ανακήρυξαν Χαλαασκιάρ Γαζί - Σωτήρα και Νικητή (Zurcher, 2004:221).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση:

- Βολκάν, Β & Ίτσκοβιτς, Ν (2005). Κεμάλ Ατατούρκ. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Gazi Mustafa Kemal (2009). Nutuk, τόμος Β'. Αθήνα: Παπαζήση.
- ΔΙΣ (1957). Ο ελληνικός στρατός στη Σμύρνη (Μάιος 1919-Μάιος 1920). Αθήνα: ΔΙΣ.
- ΔΙΣ (1964). Επιχειρήσεις Ιουνίου – Ιουλίου 1921. ΔΙΣ, Αθήνα.
- ΔΙΣ (1969). Ανεφοδιασμοί και μεταφοραί κατά τη Μικρασιατικήν Εκστρατείαν (1919-1922). Αθήνα: ΔΙΣ.
- Zurcher, E (2004). Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας. Αλεξάνδρεια.
- Θεοδωρόπουλος, Β (1988). Οι Τούρκοι και Εμείς. Αθήνα: Φυτράκη.
- Θεοφανίδης, Σ (1999). Ποιος είναι ηγέτης. Αθήνα: Παπαζήση.
- Κίγκαν, Τα (1997). Η ιστορία του πολέμου. Αθήνα: Λιβάνη.
- Κυριακίδης, Π (2003). Η σημασία της ηγεσίας στην κοινωνία, σσ. 9-44. Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, τόμος Β'. Ιωάννινα.
- Lewis, B (2001). Η ανάδυση τ της σύγχρονης Τουρκίας, τόμος Ι. Αθήνα: Παπαζήση.
- Μαργαρίτης, Γ (1999). Οι πόλεμοι, σσ. 149-187. Χατζιωσήφ, Χ. (Επιμ.). Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, τόμος Α', μέρος 2ο. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Μητράρας, Α (2012). Ο Τουρκικός Εθνικισμός του Ζιγιά Γκιόκάλπ και ο Κεμαλισμός. Αθήνα: Παπαζήση.
- Μίλτον, Γ (2009). Χαμένος παράδεισος, Σμύρνη 1922. Αθήνα: Μίνωας.
- Μπελεγρης, Κ (2010). Συναισθηματική νοημοσύνη, μετασχηματιστική ηγεσία και διοίκηση αλλαγών στο πλαίσιο της οργάνωσης. Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.
- Dumont, P (1998). Κεμάλ. Αθήνα: Κούριερ Εκδοτική.
- Οζκιρμιλί, Ο & Σοφός, Σ (2008). Το βάσανο της ιστορίας. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Οικονόμου, Ν (1978). Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις Ιουνίου Σεπτεμβρίου 1921, σσ. 172-186. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΕ. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Παρασκευόπουλος, Λ (1934). Αναμνήσεις 1896-1920, τόμος δεύτερος. Αθήνα.
- Ρεζέ, Μ & Φίλιπς, Κ (1999). Επαναστάτες. Αθήνα: Φιλίστωρ.
- Σβολόπουλος, Κ (2009). Η απόφαση για επέκταση της ελληνικής κυριαρχίας στη Μικρά Ασία. Αθήνα: Ίκαρος.
- Στέλγια, Ν (2011). Τα τουρκικά πολιτικά κόμματα κατά την περίοδο 1918-1938.

- Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Jevakhoff, A (1999). Κεμάλ Ατατούρκ. Π. Τραυλός.
- Τσεσμελή, Α (2006). Ο ρόλος της ηγεσίας και το έργο του Κεμάλ Ατατούρκ. Μεταπτυχιακή Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα.
- Τσίρος, Δ (2001). Η ανάπτυξη του πολιτικού στο έργο του Max Weber. Αθήνα: Σάκκουλα.
- Τσουβέλα. Ι (2014). Μετασχηματιστική ηγεσία, συναλλακτική ηγεσία και συναισθηματική νοημοσύνη στους οργανισμούς του τραπεζικού κλάδου. Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα 2014.
- Ξενόγλωσση:
- Byrne, M (2003). Mustafa Kemal Atatürk-Commander and an effective leader, pp. 20-27. Geddes Papers.
- Cline, K (2006). The Battle That Made Kemal Atatürk, pp. 50-57. Military History, Vol. 23, Issue 6.
- Dural, A (2012). The leadership of Mustafa Kemal, pp.184-201. European Scientific Journal, vol. 8, No.21.
- Gawrych, G (2013). The young Atatürk. Tauris.
- Gawrych, G (1988). Kemal Atatürk's politico-military strategy in the Turkish war of independence, pp. 318-341. The Journal of Strategic Studies, Vol. 11:3.
- Piccirilli, S (2016). Mustafa Kemal at Gallipoli. Maxwell Air Force Base. Alabama.
- Sukru, S (2011). Atatürk. Princeton University Press.
- Rustow, D (1959). The Army and the Founding of the Turkish Republic pp. 513-552. World Politics, Vol. 11, No. 4.